

УДК 37(477.87) “1919/1939”

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УЖГОРОДІ У 20-30-Х РР. ХХ СТ.

Розлуцька Галина Миколаївна
Дацків Ірина Євгенівна
 м.Ужгород

У статті досліджується діяльність закладів професійної освіти в Ужгороді у 20-30-х рр. ХХ ст., розглядаються особливості організації навчально-виховного процесу, кадрове забезпечення та форми навчально-виховної роботи. Міністерство освіти та шкільництва було зацікавлене у розвитку фахових шкіл, адже вони збільшували кількість освічених та кваліфікованих працівників та задовольняли потреби суспільства. У цих закладах виховна робота розглядається як невід’ємна та переважаюча складова навчального процесу.

Ключові слова: заклади професійної освіти, фахові школи, ремісничка школа, торгівельна школа, виховна робота.

Постановка проблеми. Культурно-історичні події та економічне становище держави визначають освітній рівень населення. Для закарпатців здобуття освіти, зокрема професійної, становило проблему, оскільки наявність закладів, які надавали такі знання та навички, зводилась до мінімуму і відповідно випускали мало кваліфікованих кадрів. Вищенаведене дає підстави стверджувати, що питання вдосконалення професійної освіти на Закарпатті вимагає посиленої уваги до історії розвитку фахових шкіл. Від їхнього реформування залежало виховання всебічно розвинених, теоретично та практично підготовлених фахівців, які здатні задовольнити потреби суспільства у різних сферах діяльності. Переосмислення досвіду функціонування закладів професійної освіти для якісної підготовки кваліфікованих фахівців різних галузей зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз досліджень. Різні аспекти діяльності професійної школи розглянуто у працях провідних педагогів-науковців. Предметом наукових розвідок І.Лікарчука, Н.Падун та Н.Михайловської є стан професійно-технічної освіти в Україні. Регіональні аспекти музичної освіти проаналізовано Н.Бовсунівською. Проблеми розвитку професійної педагогічної освіти Закарпаття частково розглянуто у працях В. Гомонная. Становлення художньої освіти на Закарпатті розглянуто І. Небесником. Особливості музичного життя Закарпаття вивчено Т. Росул та ін.

Мета нашої статті – розглянути організацію діяльності закладів професійної освіти, які функціонували в Ужгороді у 20-30-х рр. ХХ ст., зокрема розкрити особливості діяльності ремісничої та торгівельної шкіл: виявити специфіку навчально-виховного процесу закладів професійної освіти, виокремити фактори, які визначали якість викладання, рівень кадрового забезпечення та матеріально-технічний потенціал.

У 20-30-х рр. ХХ ст. Ужгород перебував у складі Чехословаччини. Політика уряду Чехословаччини в цілому позитивно вплинула на розвиток закарпатської освіти, але важке становище закладів професійної освіти визначалося труднощами її попереднього стану та впливом культурно-політичних чинників. Гостро постали і організаційні проблеми: відсутність приміщень, навчального обладнання та залучення прогресивної, творчої молоді до навчання Крім фахової підготовки, випускників готували до самостійного ведення власного бізнесу [7].

Запорукою швидкого прогресу ремісничих та торгівельних шкіл була підтримка влади. Президент Чехословацької Республіки Томаш Масарик лояльно ставився до закарпатців (русинів) та поважав їхнє бажання розвитку власної освіти та культури. Голова шкільної ради фахових шкіл Е. Дудаш вважав: “Благодаря существованию ремесленно-дополнительной школы и ее высокому качеству, дѣло фахового образования будущих ремесленников и торговцев поставлено в нашем городѣ

на должную высоту” [8, с.10-11].

Розвиток технічного прогресу стимулював до вдосконалення викладання і реорганізації цілого навчального процесу та до створення більшої кількості фахових шкіл, які б у свою чергу випускали більше освічених кадрів. Т.Масарик неодноразово підкреслював роль фахових (професійних) закладів освіти у підготовці кваліфікованих кадрів на Підкарпатській Русі (офіційна назва центрально-східної частини Закарпаття у складі Чехословаччини) і водночас їхню недостатню кількість у краї. “Он похвально высказывался о достижениях в области народных, гражданских и средних школ, что школы эти не дают достаточной подготовки для многогранной практической жизни. И действительно, несмотря на значительное улучшение и увеличение числа фаховых школ за последние годы, у нас все еще чувствуется большой недостаток таковых. Подкарпатская Русь понынь еще отличается тѣм, что у нея нѣт сознательнаго, здороваго сословія. Создание и воспитание кадров ремесленников, торговцев и мелкопромышленников является насущной задачей всѣх нас, а не только школьных властей и общин” [7, с.10].

Першу ремісничу майстерню (у подальшому школу) відкрито в Ужгороді, а саме у 1920 р. на місці колишньої керамічної школи. У 1922 р. змінили назву на Державну навчальну деревообробну майстерню, а в 1927 р. – на Державну фахову деревообробну школу [2, с.30]. Завдяки наявності трьох відділів (руського, чеського та угорського) вона задовольняла інтереси та обслуговувала потреби всіх національностей на Підкарпатській Русі. Навчання тривало три роки.

Зауважимо, що при вступі переваги надавалися жителям Підкарпатської Русі, а також вступникам з краюшко шкільною освітою при умові, якщо покажуть хороший результат на іспитах. Для зарахування ставились такі вимоги: вік – 14 років; закінчення горожанської або середньої школи; складання іспиту з руської мови для тих, які навчалися у школі з іншою мовою викладання. Зазвичай, у першому та другому класі, навчаючись разом, учні вивчали загальноосвітні курси, а в третьому – фахового спрямування з обов’язковим поділом на групи для практичних занять. Під час навчання кращі учні приймали участь у роботі виставок. Після успішного закінчення третього року учні отримували товариське свідоцтво для столярського фаху. Випускникам надавалася можливість самостійно працювати лише після року стажування (помічником). Через чотири роки школа зробила значні успіхи, оскільки взяла участь у місцевій шкільній виставці в Ужгороді і показала хороший результат.

Завдяки підтримці Шкільного Відділу Цивільної Управи Підкарпатської Русі та Міністерства шкільництва і народної освіти в Празі ремісничка школа отримувала значну допомогу для навчальних потреб, зокрема сучасне обладнання для майстерень. “Школа має повне зарядження майстерень 45 верстаков, в том чись 6 рѣзбарських, два токарських станка на дерево (один з електричним приводом), модерне зарядження клеярнѣ з жельзным прессом, машиновыи одѣл має зарядженъи встѣма найновѣйшими потрѣбными для переробления дерева потребамы, з окремым электромотором при кожной машины” [4, с.14].

У 1933 р. учнівські школи були перейменовані у фахові учнівські школи. Таких закладів налічувалося сім: фахова школа для деревообробних, металообробних, художніх, будівельних, жіночих швейних, продовольчих та кравецьких ремесел. Загалом було вже 66 груп станом на 1936-1937 р.р. У фахових школах проводилася велика організаційна робота: приводилися до ладу навчальні приміщення, створювалися кабінети, поповнювалася необхідною літературою бібліотека. Позитивно

вплив на організацію роботи професійних освітніх закладів мав кадровий відбір, що здійснювалося на конкурсних засадах із врахуванням кваліфікації й досвіду роботи. Крім загальної освіти, педагог повинен був, прослухати спеціальний курс і отримати відповідну кваліфікацію.

На початку діяльності ремісничих шкіл викладачі не мали практичного досвіду із даної спеціальності. Викладали вчителі з народних шкіл: "Николай Пуньков, Петр Петрецький, Михаил Мегела, Маргарета Валентова, Георгий Магдов, Герев Кормош, Иван Белла" [1]. "Якісна спеціальна підготовка стала можливою тільки після прийняття проекту "Про реорганізацію ремісничих шкіл" радника Міністра освіти інженера Арношта Росси у 1929 р." [3, с.59]. Міністерство шкільництва і народної освіти почало призначати на посади вчителів із комерційною або технічною освітою. Для вдосконалення практичних знань та набуття досвіду Міністерство надавало студійні стипендії вчителям, які мали змогу відвідати виставки та фахові школи в Празі, Парижі, Дрездені, Берліні, Відні, Стокгольмі тощо.

У розвиток фахових шкіл значний внесок зробила шкільна рада, яку очолював губернатор Підкарпатської Русі і староста міста Константин Грабар. Діяльність ради (1933-1936 р.р.) позитивно вплинула на відкриття нових курсів та поповнення матеріально-технічної бази. Варто відмітити наполегливість вчителів щодо організації фахових учнівських шкіл та пошуку шляхів збільшення навчального обладнання майстерень, класів. Таким чином, вони хотіли підняти рівень школи до вищих фахових і промислових закладів. Реферат шкільництва приділяв значну увагу розвитку професійних шкіл. Наприклад про це свідчить допомога від місцевої Підкарпатурської Ради у розмірі 20.000 крон для купівлі робочого обладнання у 1937 р. [7, с.30]. На ці кошти також була облаштована металообробна майстерня. Шкільна рада поставила перед собою такі завдання:

- отримувати щорічну фінансову підтримку на дрібні витрати школи;
- закінчити організацію фахових учнівських шкіл;
- надавати матеріальну допомогу для подальших покупок навчальних засобів обладнання для майстерень і класів;
- підняти рівень шкіл до вищих фахових та промислових закладів.

Для залучення більшої кількості учениць при фахових школах відкрили міську двоєрічну публічну школу для жіночих професій. Директором призначили Іосифа Томашка, який на той час був директором учнівських шкіл і мав достатньо досвіду для організації роботи у публічній школі. "...был устроен при ученических школах одногодичный курс хозяйственных наук, в учебном году 1935/36. Школьный совет старался переменить этот курс в публичную школу для женских профессий, но из за недостатка законных решений, его старание не было успешное" [7, с.29].

Особливий інтерес викликає виховна робота у фахових школах, адже більша увага приділялась позашкільній діяльності. Гуртки доповнювали зміст навчання і водночас учні корисно проводили вільний час. "В ученическом кружке ремесленная молодежь находит крепкую поддержку, усваивает способы больше нжных нравов и совершенствуется в культурном отношении. Молодые ученики становятся воспитанными и образованными гражданами нашей демократической республики" [7, с.60].

Типовим був поділ гуртків на секції: слов'янську (об'єднувала чехів, словаків і русинів) і неслов'янську (для євреїв і угорців). Учні читали фахові видання, слухали радіо і готували театральні вистави. Вчителі також займались просвітницькою діяльністю. "Члены учительского збору берут дьяльную часть в сокольскому житю, де здебольшого суть членами. Учять на ремесельной доповняющей школь и на фаховых курсах, организованных тутешним урядом для поднесения ремесла, суть сповработниками фаховых часописов, подають рады ремесельникам и берут пильную часть в ржных культурных под-

приємствах" [2, с.5].

Таким чином, навчальний процес отримав якісно новий рівень завдяки активній діяльності учнів та вчителів. Кількість бажаючих навчатись поступово збільшувалась, таким чином, створювався якісно новий рівень. Не зважаючи на позитивні моменти, існували певні труднощі в організації гуртка: відсутність постійного приміщення, брак коштів та малий інтерес ремісничих організацій. Лише через рік після відкриття учнівський гурток отримав постійне місце для занять в лекційному залі, оскільки добудували приміщення для учнівських шкіл.

В Ужгороді функціонувала двоєрічна державна торгівельна школа. Основне завдання школи – надавати професійні знання майбутнім фахівцям торгівлі для роботи у торгівельних, промислових та фінансових підприємствах. Викладання велось на руській мові, проте були чеськомовні додаткові класи. Директором обрали Ярослава Гошека, який був знавцем у галузі хімії та товарознавства і головою комісії для фахового виховання ремісничо-купецької молоді.

Зазначимо, що керівництво торгівельної школи слідувало, щоб учні займались корисними справами для всебічного розвитку, адже вихованню надавали домінуючого значення. У зв'язку із значно нижчим культурно-освітнім рівнем закарпатців чехословацька влада розглядала виховання як першочергове завдання. Спочатку виховували особистість, а пізніше – навчали. У позашкільній діяльності учні були членами Червоного Хреста та скаутської організації "Сокил", їздили на екскурсії, у кіно, театр та на концерти.

Важливу роль для вдосконалення позашкільного навчання відігравав освітній гурток торгівельної школи. У гуртку налічувалось 13 членів. "Цълею кружка есть, кромъ розширения загального и фахового образования, веденя учеников до самостоятельной и власного посудку, привычаюване их до публичных выступов, информоване учеников о публичном житю, з особливою вагою на народне господарство, ... а особливо має допомогти розвинути в учениках тотъ индивидуальности, яких будуть потребувати до будущых самостояных и успьшных торговельных подприємств" [5, с.29]. Привертає увагу той факт, що керівництво школи запрошувало на лекції у гурток місцевих господарських працівників, які розповідали цікаві факти з практики торгівлі. Програма була доповнена спортом, читанням часописів та туристичними екскурсіями. Вищенаведені факти сприяли професійній орієнтації майбутніх працівників торгівлі.

У 1931 р. постановою Міністерства шкільництва та народної освіти відкрили фахові курси для дорослих при торгівельній школі. Найбільший попит був на курс машинопису (121 учасник), крім початкового курсу німецької мови (19 учасників) і курсу чеського скоропису (11 учасників) [6, с.19]. Не виділялося жодних державних коштів на курси, тому всі витрати покривало записне. Порівняльний аналіз даних звітів ремісничої та торгівельної школи наводимо у таблиці 1.

Особливий інтерес викликає національний склад учнів у зв'язку з тим, що Закарпаття багатонаціональний край. Найбільшу кількість учнів становили угорці, порівняно з іншими національностями. У торгівельних школах основну частину складали євреї та русини.

Цікавим фактом є те, що русини подавали більше заяв на вступ до художнього відділу ремісничої школи. Серед закладів професійної освіти більшим попитом користувались ремісничі школи, зокрема металообробні, художні та чоловічі кравецькі ремесла.

Підсумовуючи вище сказане, робимо такі висновки, що підготовка робітничих кадрів в професійних закладах Ужгорода у 20-30 рр. ХХ ст. мала позитивну динаміку. Шкільний Відділ Цивільної Управи Підкарпатської Русі та Міністерство шкільництва і народної освіти були зацікавлені у розвитку ремісничих шкіл, тому надавали суттєву матеріальну допомогу та сучасне обладнання для виробничих майстерень. На підставі аналізу діяльності торгівельної школи в Ужгороді стверджуємо, що відбу-

Статистичні дані по національностях у фахових школах Ужгорода

Національність	Реміснична школа			Торгівельна школа		
	1920-1921	1921-1922	1922-1923	1934-1935	1935-1936	1936-1937
Чехословаки	2	11	14	18	31	33
Русини	70	89	100	41	32	40
Євреї	36	74	58	50	42	47
Угорці	140	180	182	11	7	8
Інші	–	–	–	1	1	3
Разом	248	354	354	121	113	131

валосся постійне фінансування, покращення матеріальної бази, навчально-методичне, кадрове забезпечення, що сприяло зростанню кількості учнів. Крім фахової підготовки, випускників готували до самостійного ведення власного бізнесу.

Особливостями в організації навчально-виховного процесу фахових шкіл є те, що виховна робота не доповнювала навчання, а була домінуючою складовою. Зближення представників різних національностей, релігій, політичних течій, тощо відбу-

валосся у процесі залучення учнів до різних форм виховання. Всебічному розвитку особистості учнів сприяли елементи самоврядування та позашкільної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів організації діяльності професійних закладів освіти в Ужгороді у 20 – 30-х рр. XX ст. Перспективним напрямком досліджень є аналіз організації навчального процесу у приватних ужгородських фахових школах в означений період.

Література і джерела

1. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 28. Реферат освіти Підкарпатської Русі (1919-1928 рр.). – Оп. 2. – С. 761. – Л. 31.
2. Десятий річний звіт Державної фахової деревообробної школи в Ужгороді за шкільний рік 1929-1930. – Ужгород, 1930. – 44 с.
3. Кухта М.І. Стан і розвиток професійно-технічної науки на Закарпатті / Марія Іванівна Кухта // Рідна школа. – 2004. – № 7-8. – С. 59-61.
4. Річний звіт Державної фахової деревообробної школи в Ужгороді за шкільний рік 1925-1926. – Ужгород, 1926. – 15 с.
5. Річний звіт державної торгівельної школи за шкільний рік 1929-1930. – IX. – Ужгород, 1930. – 74 с.
6. Річний звіт державної торгівельної школи за шкільний рік 1935-1936. – XV. – Ужгород, 1936.
7. Розлуцька Г.М. Розвиток професійної педагогічної освіти на Закарпатті у чехословацький період / Г.М.Розлуцька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 22. – С.138-141
8. Годовой отчет фахових ученических школ в Ужгороде в новом здании. – Ужгород, 1938. – 78 с.

В статье исследуется деятельность заведений профессионального образования в Ужгороде в 20-30-х годах XX века, рассматриваются особенности организации научно-воспитательного процесса, кадровое обеспечение и формы научно-воспитательной работы. Министерство образования и школьничества было заинтересованное в развитие профессиональных школ, поскольку они увеличивали количество образованных и квалифицированных работников и удовлетворяли потребности общества. В этих заведениях воспитательная работа рассматривается как неотделимая и преобладающая составляющая научного процесса.

Ключевые слова: заведения профессионального образования, профессиональные школы, ремесленная школа, торговая школа, воспитательная работа.

The author of the article has considered the work of the institutions of professional education in the 20-30-s of the XX century, reviewed the peculiarities of the organization of the educational process, the staffing and the forms of the educational work. The ministry of the education and school was interested in the development of professional schools as they increased the number of the educated and qualified workers and satisfied the requirements of the society. In these institutions the educational work is considered as an integral and dominative part of the studying process.

Key words: the institutions of professional education, the handicraft school, the commercial school, the educational work.